

İBRÂHİM İBN-İ EDHEM HZ. (1)*

Eüzü bi'llâhi mine's-şeytânir-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm,

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn... Alâ külli hâlin ve fî külli hîn... Hamden kesîren tayyiben mübâreken fîh... Kemâ yenbağî li- celâli vechihî ve li-azîmi sultânih... Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn, ve senedi'l-âşîkîn... Ve tâci ruûsinâ ve tabîbi kulûbinâ ve üsvetine'l-haseneti muhammedini'l-mustafâ... Ve âlihî ve sahibihî ve men tebiahû bi-ihsânin ilâ yevmi'd-dîn... Emmâ ba'd:

Aziz ve muhterem kardeşlerim!

Ebû Abdirrahmân es-Sülemî KS'in *Tabakâtü's-Süfiyye* isimli tasavvufî eserini, yâni mutasavvıfların hayatlarını ve mübarek sözlerini, nasihatlerini ihtiva eden kitabını burada okumağa başlamıştık. Fırsat oldukça yine devam edeceğiz.

Şimdiye kadar az bir zaman geçti, iki şahsın üzerinde bilgileri okuma imkânımız oldu. Birincisi *el-Fudayl ibn-i İyâd Rh.A* idi. İkincisi: *Zünnûn el-Mısrî Hazretleri* idi. Bunları okuduk, bitirdik. Belki üçüncüsü *İbrâhim ibn-i Edhem'e* de geçtik ama, biraz fasıla girip de aradan zaman geçtiği için, bu akşam *İbrâhim ibn-i Edhem Rh.A Hazretleri'ni*, başından başlayıp okumaya devam edelim!

---

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Yalnız burası, bu güzel bina, bir Nakşî tekkesi idi. Bunu tesis etmiş olan şahıs Mustafa Selâmi Efendi Hazretleri... Tabii bize yadigâr kalmış.

Buyrulmuş ki:¹

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ

(حم. ت. حسن، وابن جرير في تهذيبه عن أبي سعيد؛ ابن جرير عن أبي هريرة؛ طب عن جرير)

(Men lem yeşküri'n-nâse lem yeşküri'llâh)
“Kula şükretmesini bilmeyen, Rabbine, Allah'a hiç şükredemez.” Yapılan iyilikleri de bilmek lâzım!

Bir kere bize en büyük iyiliği, her türlü iyiliği Allah-u Teâlâ Hazretleri yapıyor; ona kul olacağız. Ondan sonra, bize İslâm'ı getirip tebliğ ettiği için, en büyük iyiliği Peygamber Efendimiz Muhammed-i Mustafâ SAS yapmıştır. Canımız fedâ, malımız fedâ, her türlü imkân ve müktesebâtımız fedâ...

Onun mübarek âline, ashâbına da, ondan bize kadar turuk-ı aliyyemiz silsilelerinden güzerân eylemiş olan sâdât ve meşayihimiz ki, Nakşî, Kadirî, Kübrevî, Sühreverdi ve Çeştî Tarikatlarının mensubuyuz.

---

¹ Tirmizî, *Sünen*, c.VII, s.211, no:1878; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.32, no:11298; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.IV, s.51, Ebû Ya'lâ *Müsned*, c.II, s.365, no:1122; Hünnâd, *Zühd*, c.II, s.400, no:780; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, c.VIII, s.331, no:13639; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.258, no:7495; Taberî, *Tehzîbü'l-Âsâr*, c.I, s.105, no:93; Ebû Hüreyre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.356, no:2501; Cerir ibn-i Abdullah RA'dan.

Öbür tarikatlara da sevgimiz, hürmetimiz var. Çünkü müslümanların hepsi kardeşimizdir. Allah'ın sevgili kullarının hepsi başımızın tâcıdır.

Tabii bu silsilemizin başı, veya silsilemiz içinde olup tarikatımızın, tarikatlarımızın pirleri, veyahut da onlara bağlı büyük zâtlar durumunda olan, o mübareklere de çok şeyler borçluyuz. Çünkü, mânevî yolculuğumuzda gerekli bilgileri de onlardan alıyoruz.

Bu din büyüklerimizden sonra, tabii bizi büyüten, yetiştiren, besleyen anne, baba ve yakınlarımıza borçluyuz. Bu beldeyi; malını, canını, her türlü imkânını ortaya koyup da, beraberce cihad eyleyip de fethetmiş olan ordunun, başta Fatih Sultan Muhammed Han cennet mekân olmak üzere mensubu olan cümle mücahidlerin, gazilerin hepsine minnet ve şükran borcumuz var.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.278, no:18472; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VI, s.516, no:9119; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.239, no:377; Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, c.V, s.392, no:9097; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, c.IX, s.51, no:441; Nu'man ibn-i Beşir RA'dan.

Ziyâü'l-Makdîsî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâre*, c.II, s.192, no:1420; Üsâme RA'dan.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.628, no:5962; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.266, no:6449, 6480; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.278, no:2613;

Câmiü'l-Ehâdîs, c.XXI, s.408, no:23858.

Çünkü bu beldeyi fethettiler, bize emanet bıraktılar; biz de burada oturuyoruz, yaşıyoruz.

Bir de bu binayı tesis etmiş olan ve alt kattaki mahallinde kabri bulunan Mustafa Selâmi Efendi Hazretleri ve onun halifeleri ve yakınları var. Onlar da burayı bir irfan yuvası olarak tesis etmişler, bize bırakmışlar. Biraz harab olmuş. Biz de maddeten ve mânen imârına gayret ediyoruz. Maddî imarı; işte boyası, duvarı, bahçesinin, bağının bakımındır. Mânevî imarı; cemaat olarak burayı çalıştırmaktır. Yâni maksad-ı aslîsine uygun, gayesine muvafık çalışırsa, mânen imar edilmiş olur, harabiyet olmamış olur. Maddeten de penceresi, camı kırık dökük olmazsa, içinden istifade edilebilirse, o da maddî imarı olur. Biz maddeten ve mânen imarına da, tabii kendimizi mecbur hissediyoruz.

Bu büyüklerimizin hepsine, saydıklarımızın hepsine minnet ve şükran borçlarımız vardır. Onların ruhları için ve bizim de dünya ve ahiret sıhhat, afiyet ve saadet ve selâmetimiz için bir Fatıha, on bir İhlâs-ı Şerîf okuyalım, öyle başlayalım! Buyurun:

.....

a. Adı, Künyesi

إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَدْهَمٍ

İbrâhim ibn-i Edhem (KS ve rahimehu'llâhu rahmeten vâsiah) Hazretleri'ni herkes duymuştur, tahminime göre. Hayatı hakkında da bazı bilgiler ve menkıbeler, menâkıb kulaklarımıza gelmiştir.

Fakat bu Ebû Abdurrahman es-Sülemî, ciddî bir âlim olduğundan, her şeyi delillerle kaynaklarına istinad ettirip sağlam söz söyleme ve sağlam bilgi nakletme geleneğinde olduğu için, buradaki bilgilerin biraz daha kıymetli olduğunu göreceksiniz.

Ve tabii bugün bitirmemiz mümkün olmaz, bundan sonraki derse kalacak. Bir insan nasıl evliya oluyormuş, onu da burada biraz bu bilgilerin içinde görmek mümkün olacak. Acelemiz yok, ben o bilgiyi de mahsustan biraz geciktirmek de istiyorum ki, meraktan çatlayasınız diye... Çatlamayın da, yâni çok merak edin, hevesiniz artsın diye... Onun için ağır ağır okuyoruz.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

وَمِنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَدْهَمِ أَبُو إِسْحَاقَ مِنْ أَهْلِ
بَلْخَ كَانَ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُلُوكِ وَالْمَيَاسِيرِ

(Ve minhüm ibrâhimü'bnü edhem) Yâni bu kitabın muhtevasını, içeriğini teşkil eden beş tabakadan, hepsinde yirmişerden yüz tane mübarek zâtın hayatı var. Bunlar sağlam bilgi olduğu için, kaynakları sağlam, yeri belli; zihnimize sağlamca yerleştirin, her yerde sağlam olarak söylersiniz. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin Tabakâtü's-Süfiyye'sinde şöyle yazıyor... Tamam, kaynak veriyorsunuz. Bu da nereden aldığını belirtiyor, o zaman söz sağlam söz olmuş oluyor.

“O şahıslardan bir tanesi de, muhtevada anlatılacak olan kişilerden, yüz kişiden, birisi de İbrâhim ibn-i Edhem’dir.” Bize göre üçüncüsü... Çünkü biz iki tanesini daha önce okumuş, tanımiştık. Ama galiba unutmuşuz. Unutmamak lâzım, unutmamamız lâzım, hatırımızda tutmamız lâzım!...

Bizim ihvânımızdan, sizin ağabeyleriniz, bizden önceki büyüklerimizin, hocalarımızın derslerine devam etmişler, not tutmuşlar, onların vefatından sonra onların eserlerini neşrettiler. Neden?.. Muntazam not tuttuğu için. Muntazam not tutmasaydı, o neşir mümkün olmayacaktı.

Demek ki, şimdi Fudayl ibn-i İyâd’ı ve bu kitapta neşredilmiş olan mübarek nasihatlarını, sözlerini çok iyi bilmeniz lâzımdı; bir... Zünnûn el-Mısırî Hazretleri’nin hayatını, ismini, vefatını, sözlerini çok iyi bilmeniz lâzımdı; iki... Çünkü iki tanesini okuduk.

“—E unuttum...”

Unutmayacağız! Hadis-i şerîf olarak zikrediliyor:²

أَفَةُ الْعِلْمِ النَّسْيَانُ

(ش. والعسكري، وابن عبد البر في العلم عن الأعمش مرفوعاً)

² Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.157, no:4647; Hz. Ali RA’dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VIII, s.546, no:26664; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.158, no:623; Abdullah ibn-i Mes’ud RA’dan.

Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, c.I, s.78, no:73; Selman-ı Fârisî RA’dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.X, s.184, no:28960; *Câmiü'l-Ehâdis*, c.I, s.31, no:25; RE.4/3.

(Âfetü'l-ilm, en-nisyânü) Ne demek?.. “İlmin âfeti unutmaktır.” İلمي âfetlere maruz bırakmayalım! Unutmamak için de tekrar tekrar okuyalım, başkalarına da anlatalım! Unutmamanın bir şekli de, başkasına anlatmaktır.

“—Ben Eyüp’te, Mustafa Selâmi Efendi Tekkesi’nde Tabakâtü’s-Sûfiyye’den okunurken dinlemiştim ki, Fudayl ibn-i İyâd Rh.A şöyle buyurmuş... Zünnûn el-Mısrî böyle buyurmuş...”

Başkasına söyledikçe bu hafızanızda daha iyi kalır. Başkasına söylemeye niyet ederek dinlediğiniz söz de, hatıranızda daha iyi kalır. Kitaplarımızda da yazmıştık, bu Başarının Prensipleri kitabımızda; insan başkasına anlatmak niyetiyle dinlerse, daha iyi hatırında kalır. Başından gevşek dinlerse, hatırında kalmaz.

Dalgın profesör şemsiyesini, nereye koyduğunu düşünmeyerek koyduğu zaman unutmuştur zaten; sonradan değil... İlk başta koyduğu yeri düşünmedi ki... Koydu bir yere, bilmiyor ki nereye koyduğunu, alırken nerede olduğunu bilebilsin. Onun için, başından dikkatli dinlemek lâzım!..

Rahmetli annem kurnaz bir kadındı. Küçükken beni cumaya gönderirdi. Ben daha cumayla falan mükellef bir çocuk değildim ama... Laleli Camii’nde öğle ezanı okunacak da, iftar edeceğim diye beklediğimi hatırlıyorum. Yâni, “Sen çocuksun, öğleye kadar oruç tutsan olur.” derlerdi.

Ben de elime beşlik simiti alıp, şekeri alıp, böyle öğle ezanı olunca oruç bozardım. Olmaz ama alıştıyor yâni, şaka gibi yâni.

“—Evladım aman iyi dinle de hocaefendiyi, bana da anlat! Çok seviyorum ben onları.” derdi.

Ben de camiye gelirdim, anneme nakledeceğim diye pür dikkat dinlerdim hocayı; eve gidince de anlatırdım. Annem bana bir sürü medih sözleri söylerdi. Yâni;

“—Aferin, mâşâallah, hatırında iyi tutmuşsun...” filan derdi.

Hepsi teşvikmiş yâni. Şimdi anlıyorum ki, bir terbiye metoduymuş. Yâni git, “Bana da anlat!” demek, “İyi dinle!” demekten daha ileri bir şey.

“—Aman evladım hutbeyi iyi dinle!”

İyi dinlesin ama, herkes hutbe okunurken uyuyor. İmam oraya çıktı mı muhtelif yerlerden horultular başlar. Neden?.. Şeytan dinlettirmemek için gaflet veriyor. En iyi çare, “Evladım, hutbeyi iyi dinle!” demek değil, “Evladım, hutbeyi bana da nakledersen çok memnun olurum, çok seviyorum!” filan demek. Bu daha güzel bir şey. Onun için dikkatle dinleyelim!..

وَمِنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَدْهَمِ أَبُو إِسْحَاقَ

(Ve minhüm ibrâhimü’bnü edhem) Bunlardan birisi de İbrâhim ibn-i Edhem’dir. Yâni evliyâullahtan, sòfilerden, büyüklerden birisi de İbrâhim ibn-i Edhem’dir.

İbrâhim-i Edhem derler, bu Farsça bir terkidir. Farsça'da araya i girdi mi, bazen baba ile oğlu böyle i sesiyle bağlarlar, Arapça'da ibnü sözüyle bağlıyorlar. İbrâhimü'bnü Edhem, Edhem'in oğlu İbrâhim... İranlılar İbrâhim-i Edhem der yâni Edhem'in İbrâhim, yâni Edhem oğlu İbrâhim demek. Bizde de, köylerimizde de bu çeşit isimlendirme vardır. Eyyüb'ün Ahmed, ne demek? Eyyüb'ün oğlu Ahmed demek.

(Ebû ishâk) "Ebû İshak'dır." Nesi? Künyesi. Araplarda isimlendirmenin tekniğini anlattık burada... Büyük çoğunlukla genç olduğu için dinleyicilerimiz, dedik ki: İsimlendirmede dikkat etmek lâzım!..

Dikkat etmeyince büyükler de yanılıyor, alimler de yanılıyor, profesörler de yalan yanlış şeyler yazıyorlar, misaller vermiştim size. Profesörün birisi diyor ki:

"—Elmalılı Hoca güzel tefsir yazmış amma, çok büyük bir tefsir olan Taberî tefsirinden hiç bahsetmemiş." diyor.

Bahsetmiş, bahsetmiş ama, bu profesör bahsettiğini niye anlayamamış? Çünkü o Taberî demiyor, İbn-i Cerîr diyor. "İbn-i Cerîr tefsirinde şöyle der..." diyor. İbn-i Cerîr, Taberî demek. Muhammed ibn-i Cerîr, yâni Muhammedü'bnü Cerîr, ismi bu. Taberî nesi?.. Lakabı değil, nisbesi... Yâni sonunda î olanlar umûmiyetle nisbe demektir. Taberî nisbesi. Ebû'lu olanlar künyedir. Karıştırmamak lâzım. Nisbeye künye, künyeye nisbe demek olmaz. Elmaya armut demek olmaz.

Ben, bir küçük kızı karşıma aldığım zaman, konuşturacağım... Geliyor, işte “Öp dedenin elini!” filan diye, annesi babası arkadan gönderiyorlar. Geliyor paytak paytak, elimi öpecek.

“—Senin adın ne?” diyorum; utanıyor, söylemiyor.
“—Ahmed mi?..” diyorum, kız halbuki.

Mahsustan Ahmed mi deyince, bir sinirleniyor:

“—Hayır, Ayşe!..” diyor.

Neden?.. Aykırı bir şey söylendiği için hemen asabileşiyor, o zaman söylüyor. Yoksa utanacak, söylemeyecek; söylüyor.

Künyeyse künye, yâni *ebû’lu*, *Ebû İshak*... *İsimse isim, nisbeyse nisbe*... Nisbe *î’li* oluyor meselâ: *Konevî* diyoruz, *Rûmî* diyoruz, *Buhârî* diyoruz. *Buhârî* ne demek?.. *Buharalı* demek. *Kaç tane Buhârî var?.. Ne sen sor, ne ben söyleyeyim*... *Buharalıların hepsi Buhârî’dir*. *Öyle değil mi?.. Buhârî, Buharalı* demek.

Ama bir insanın yerini söylüyoruz, babasının adını söylüyoruz, kendi adını söylüyoruz, künyesini söylüyoruz... Bir de lakabı varsa, lakabını söylüyoruz. Meselâ kadı körse, Kör Kadı diyoruz. O zaman belli olur. Öteki kadıların hepsinin gözü kör değil ya. Kör Kadı deyince, tamam, herkes bilir. Demek ki lakab, isim, baba ismi, künye, nisbe, beş tane şekilde bir şahıs böyle yazıldığı zaman, tamam bu şahsı karıştırmıyorsun. Tamam bitiyor.

Sühreverdî... Kaç tane Sühreverdî var?.. Bir sürü Sühreverdî vardır, ama üç tanesi meşhur: Bir tanesi bizim şeyhlerimizden, Akşemseddin'in de ecdadından, Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz'in de sülâlesinden olan bu Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî. Sadece Sühreverdî desek, hangi Sühreverdi olduğu karışabilir. İslâm tarihinde de, söz söyleyenler böyle söylemezlerse, isimler karıştırılabilir.

İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe... Tamam bir bizim mezhebimizin imamı var, bir de Türkistan'lı başka bir şahıs var; ondan çok sonra yaşamış, babaları onun ismini vermişler. İmam-ı Azam demişler, Ebû Hanife'si de tutmuş; ama, o ondan kaç asır sonra yaşamış.

Türkiye'de biliyorsunuz kaç tane Lütfi Doğan var? İkisi de Diyânet İşleri Başkanlığı yaptı, ikisi de senatör oldu, ikisi de bilmem ne oldu... Nasıl ayıracağız?.. Erzurumlu diyoruz. Yâni bir başka şey ekleyerek ayırıyoruz.

(Minhüm ibrâhimü'bnü edhem) "Bu evliyaullahtan birisi de İbrâhim ibn-i Edhem'dir, Edhem'in oğlu İbrâhim'dir. (Ebû ishâk) Ebû İshak da künyesidir." İshak'ın babası demek ama, bu künyeler bazen evlâdından dolayı isimlendirilmiş olur. Hakikaten, Kàsım adında oğlu vardı Peygamber Efendimiz'in, künyesi Ebü'l- Kàsım idi, Kàsım'ın babası demek.

Bazen de mecâzen olabilir, Ebü'l-Fadâil diyoruz, faziletler babası, yâni fazileti çok demek. Mânevî de olabilir. Ebû İshak'mış künyesi, hatırunızda tutun! Çünkü bakarsınız ileride,

(Semi'tü ebâ ishàk) "Ebû İshak'tan duyduğum ki" diyebilir. Kim bu Ebû İshak?.. Diyeceksiniz ki, bu İbrâhim ibn-i Edhem'in künyesiydi.

Künyeler asalet bildirir. Asaletli insana ismiyle hitab edilmez.

Talebe hocasına ismiyle hitab etmez. Çocuk babasına ismiyle hitab etmez. Yâni toplumda da bir şahsa Ali, Ahmed, Mehmed filan diye ismiyle hitab edilmiyor. Asaletli olduğu için, yâ Ebe'l- Kasım, yâ Ebâ Bekir diye, yâ Ebâ Hafs, ey filancanın babası diye böyle hitab ediliyor.

Hazret-i Ali Efendimiz'in künyesi neydi?.. Ebû Türâb... Toprağa bulanmış biraz. Hazret-i Fatıma Anamızla aralarında bir şeyler olmuş, konuşmuşlar. Kalkmış, mescide gitmiş, yatmış. Peygamber SAS eve gelmiş:

“—Kızım Fatıma, nerede Ali?”

“—Baba, aramızda biraz konuşmalar geçti, üzüldü galiba, evden çıktı gitti.”

Peygamber Efendimiz de çıkmış, aramış. Mescidin bir kenarında yatmış kumların üstüne... Hava sıcak, yorgan istemez, yastık istemez. Yatmış, biraz terlemiş, topraklar, kumlar yapışmış ellerine filan. Topraklanmış yâni.

“—Kalk yâ Ebâ Turâb!” diyor.

Yâni, “Kalk ey toprak babası!” diyor. Topraklanmış olduğu için o sözü söylüyor. Kalkmış. Ondan sonra da bu Ebû Turâb lakabı hoşuna gitmiş.

Tabii Ebû Turâb, Ebâ Turâb, Ebî Turâb; üç şekilde olabilir Arapça'da bu. Ebû kelimesi cümledeki yerine göre *ebû olur, ebâ olur, ebî olur*. Bunu da bilin yâni, şaşırmayın!.. Yâ ebû diye duydum, burada niye ebâ deniliyor, şurada niye ebî deniliyor? Onun sebebi vardır, üç şekliyle de caizdir.

Ebû Bekrini's-Sıddîk diyoruz değil mi, yâni ebû diye söylüyoruz ama, bazen de başka türlü harfle karşınıza gelebilir.

b. Belh Şehri

مِنْ أَهْلِ بَلْخٍ

(Min ehli belh) “Belh ahalisindendir.”

Belh nedir, aşağıda açıklıyor:

بَلْخٌ مَدِينَةٌ مَشْهُورَةٌ بِحُرَّسَانَ مِنْ أَجْمَلِ مَدْنِهَا
وَأَشْهَرُهَا ذِكْرًا وَأَكْثَرُهَا خَيْرًا بَيْنَهَا وَبَيْنَ تَرْمِذَ
إِثْنَا عَشَرَ فَرَسَخًا عَلَى الشَّاطِئِ الْجَنُوبِيِّ لِنَهْرِ
جَيْحُونَ

(Belh medinetün meşhûretün bi-hurasân) “Belh Horasan’da meşhur bir şehirdir.”

Başka kim çıkmış, bildiğimiz meşhur belhli kim var? Şakîk-ı Belhî var, bir... Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, o da Belh’ten... Meşhur bir şehirdir.

(Min ecmeli müdünihâ) “Horasan’ın en güzel şehirlerinden birisidir.

(Ve eşherihâ zikren) Nâmı en meşhur olanlardandır. (Ve ekserihâ hayran) Hayrı en çok olanlardandır. (Beynehâ ve beyne tirmiz) Tirmiz'le bu Belh arasında, (isnâ aşera fersahan) on iki fersahlık mesafe vardır.”

Eskiden mesafeleri fersahla ölçerlerdi. Fersah, bir kervanın bir günlük yol mesafesidir. Kervan buradan kalkar, akşam olunca bir yerde konaklar. Bu kervanın bir günlük yolculuk mesafesine, bir fersah derler. İşte bir insan bir saatta ortalama beş-altı km. yürür. Ortalama da bir günde yemek, namaz hariç altı saat yol yürür. Altı kere altı, otuz altı. Demek ki, otuz küsur kilometrelik mesafe bir fersaktır. On fersahmış Tirmiz'e mesafesi. Aşağı yukarı üç yüz küsur. Yâni, Adapazarı'yla Ankara arası gibi, İstanbul ile Gerede arası filan gibi bir mesafe...

(Ale'ş-şâtii'l-cenûbiyyi li-nehri ceyhun) “Ceyhun nehrinin güney kıyısına kurulmuş Belh şehri.” Seyhun var, Ceyhun var. İki nehir, iki nehrin birisinin ötesine Mâverâü'n-nehr deniliyor, biliyorsunuz.

“Siyasi merkeziydi bölgenin...” diyor aşağıdaki bilgilerde. “Sonra kültürel ve dini merkez de oldu.” diyor, “Tohâristân denilen bölgenin yeridir.” diyor.

Tabii burada bizimle en yakından ilgili olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî var, o geldi. Oradan babası hicret etti ve Konya'ya yerleşti, onlar da oralı... Demek ki, bu İbrâhim ibn-i Edhem de Belh şehrindenmiş.

كَانَ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُلُوكِ وَالْمَيَاسِيرِ

(*Kâne min ebnâi'l-mülûki ve'l-meyâsîr*)
“Hükümdarların evladından, varlıklı, zengin kişilerin evlâdındandı.”

Bak, biz şimdiye kadar, kendisini hükümdardı diye biliyoruz. Burada kendisi hükümdardı demiyor. Belh şehrinin hükümdarı diye okumuştuk hep, burada öyle demiyor; (*kâne min ebnâi'l- mülûki ve'l-meyâsir*) varlıklı hükümdarlardan, onlardan birisinin evlâdından idi diyor.

Tabii bu, sonradan orada hükümdar olmadı mânâsına gelmez. Hükümdar oğluydu, zamanı gelince, babası ölünce o da hükümdar olmuş demek olabilir. Ama söz böyle burada...

خَرَجَ مُتَصَيِّدًا فَهَتَفَ بِهِ هَاتِفٌ أَيَقْظُهُ مِنْ غَفْلَتِهِ
فَتَرَكَ طَرِيقَتَهُ فِي التَّزْيِينِ بِالدُّنْيَا وَرَجَعَ إِلَى
طَرِيقَةِ أَهْلِ الزُّهْدِ وَالْوَرَعِ

(*Harace mütesayyiden*) *Sayd ne demek?.. Av demek. (Harace mütesayyiden) “Avlanmak kasdederek çıktı. (Fehetefe bihî hâtifün) ve ona gaybdan bir ses seslendi.”*

Hâtif bir melektir deniliyor, işte gaybdan gelen şeye de, uzaktan gelen sese de hâtif derler. Araplar bugün telefona da hâtif diyorlar, yâni uzaktan sesi bu tarafa naklettiği için.

Yâni, kulağına bir ses gelmiş ama, görmediği bir ses gelmiş, ava çıktığı zaman... (*Eykazahû min gafletihî*) “Onu gafletinden uyandırdı. Yâni gaybdan seslenen bir seslenici buna seslendi, onu gafletinden uyardı. (*Fetereke tarîkatehû*) Yolunu bıraktı; (*fi't- tezeyyinü bi'd-dünyâ*) dünyalıkla zinetlenmek, dünyalığa dalıp onunla süslenmek yolunu bıraktı; (*ve racea ilâ tarikati ehli'z-zühdi ve'l-vera'*) zühd ve vera' ehli insanların yoluna döndü. Dünya ehlinin yolunu bıraktı, zühd ü takvâ ehlinin yoluna döndü.” diyor.

Şimdi buraları biraz izah edelim, maksadımız sohbet olduğu için: Niçin avlanmaya çıkmış?.. Onu başka kitaplarda bildiriyor:

Bir gece yatmış... Burada yok, bu rivâyet yok. Belki bu rivayeti duydu da, ama sıhhatli olmadığı için, kendisine sağlam bir senedle gelmediği için buraya kaydetmedi. Belki de her şeyi yazmak iddiasında değil müellif burada... Birkaç nümûne verip, hayatından birkaç bilgi verip, birkaç sözünü söyleyip, geçip, yüz tane biyografiyi tamamlamayı hedef almış. Yâni, “Ben anlattığım bir şahsı bütün yönleriyle, tam olarak, eksiksiz anlatacağım!” dememiş.

Ama ben arzu ediyorum şahsen, içimizden tabii üniversitede okuyan kardeşlerimiz vardır, hocalar vardır hatta... Temennî ederim ki, muhtelif kaynaklarda dağınık halde bulunan bilgileri, sıhhatli bilgileri, kaynağını da güzelce göstererek derleyip toparlayalım. Bu zât-ı muhteremin hayatını bir güzel, etraflıca kitap olarak ortaya koyalım, herkes okusun.

Böyle kısacık, küçücük kalmasın diye temennî ederim. Belki yapılmıştır, bilmiyorum. Kitap piyasasında çıkmış da olabilir ama, ben görmedim. Böyle bir şey yapılması iyi olur.

Babasından sonra, kendisi hükümdar olmuş. Yatağa yatmış, atlas döşekler... Atlas neden yapılır?.. İpekten yapılır. Atlas döşekler serin olur, kaygan olur. Böyle kaba saba olmaz, insanın cildini rahatsız etmez filan... Atlas döşegine yorganını çekmiş, yatmış. Bu hükümdar, Belh hükümdarı. Derken, sarayın çatısında bir tıkırtı duymuş. Birisi rap rap rap, pat pat pat yürüyor yukarıda... Sinirlenmiş. Hükümdarın yattığı yerin, kiremitlerin üstünde birisi gezinebiliyor... Vay küstah vay!.. Vay edepsiz!..

Hemen camdan:

“—Kimsin, ne arıyorsun orada?” diye bağırmış. Yukarıdan bir ses, gayet sakin, aldırılmıyor hiç:

“—Senin gibi bir insanım, devemi kaybettim, onu arıyorum.” demiş.

“—Be adam, sen deli misin?.. Kiremitlerin arasında, damda deve mi aranır?.. Çıkamaz ki oraya... Damda deve aranır mı?..”

Aranmaz tabii. Yukarıdan cevap gelmiş:

“—Peki damda deve aranmaz da, atlas döşeklerin içinde Allah aranır, bulunur mu?.. Böyle konforun içinde, lüksün içinde, keyfin, safânın, tantananın, debdebenin içinde, saltanatın içinde; çalsın sazlar, gelsin içkiler, meyvalar ve sâireler... Böyle Allah bulunur mu?..

Atlas döşeklerin içinde Allah bulunur mu?..” demiş.

Tabii, bu ne biçim söz... Hem adam korkmadan söylüyor, hem doğru söylüyor. Çağırılmış adamlarını:

“—Şu yukarıdaki kimdir, bulun!” demiş.

Aramışlar, yukarıda kimse yok... Çatıya zaten herkes kolay çıkamaz. Uykusu kaçmış. Söz kafasına iyice yerleşmiş.

Ertesi gün uyanmışlar. Toplantı olacak. Vezirler toplanmış, komutanlar toplanmış, sarayın kabul salonunda konuşmaya başlamışlar ama; gecenin uykusuzluğundan ve olayın tesirinden kurtulmuş değil, canı sıkkın... Birden bire gür, beyaz sakallı muhteşem ve vakur bir adam... Rap rap, rap rap ayak sesleri duyuluyor... Kapıya gelmiş. Nöbetçiler var kapıda ama, tutulmuş kalmışlar, mânî olamamışlar. Rap rap, rap rap salona girmiş. Herkes, vezirler, padişah işi bırakmış, bakıyorlar bu gelen kim diye... Rap rap rap rap yürümüş, gelmiş orada bir mindere oturmuş. Rahat bir şekilde oturmuş, ak sakallı bir adam... Herkes ona bakıyor böyle.

“—Hayrola hoş geldin, niye geldin, kimsin?..”

“—Ben yolcuym, burada kervansaraya dinlenmeye geldim.”

“—Burası kervansaray filan değil.”

“—Ya nedir?” demiş,

“—Burası benim sarayım.”

“—Senden önce kimin sarayıydı?”

“—Babamın sarayıydı...”

Babası kim?.. Edhem. Onun sarayıydı.

“—Ondan önce kimin sarayıydı?”

“—Dedemin sarayıydı.”

“—Ondan önce kimin sarayıydı?”

“—Falancanın, filancanın...”

“—Onlar nerede şimdi?”

“—Kondular, göçtüler. Kalktılar, gittiler. Dünyadan göçtüler, yoklar şimdi.”

“—E bazı insanların konup da, biraz dinlendikten sonra göçtükleri yere, kervansaray demezler de ne derler?..”

Kalkmış yerinden, yürümüş gitmiş. Gene kimse mânî olamamış, donmuş kalmışlar.

Gene düşünmüş, çare yok. Tabii canı sıkılmış. Demiş:

“—Toplantıyı iptal edelim! Biraz açılıyım, bir av tertipleyleyim!” demiş.

Av partisi tertiplemişler. Silahları, atları ve sâiresi hazırlanmış, beraberce ava çıkmışlar. İşte, (*harace mütesayyiden*) diye kısaca söylediği bu. Avlanmaya çıkmıştı, bu sebepten çıkmış. Gece olay olmuş, gündüz olay olmuş, canının sıkıntısını atmak için, stresinden kurtulmak için avlanmaya çıkmış.

Çıkmış ama, oradan bir ses duymuş ve bu onu gafletinden uyandırmış. Duyduğu sesi de söylemiyor burada. Orada atını sürüyormuş, atını sürerken;

إِنْتَبِهْ إِنْتَبِهْ إِنْتَبِهْ

(Intebih, intebih, intebih!) diye ses duyuyormuş. Atın sürüşüne de benziyor, dıgıdık dıgıdık dıgıdık, intebih intebih intebih... Böyle bir ses geliyormuş kulağına...

Intebih, Arapça uyan demek. Uyan, uyan! Yâni gaflet uykusundan uyan!.. Av kovalıyor, gözleri açık ama, gaflet uykusunda uyuyor. Uyan diye ses duyuyormuş. Sonra avlandığı hayvan dönmüş ona, seslenmiş:

“—Sen bunun için mi yaratıldın? Allah sana bunu mu emretti?

Dünyaya geliş sebebin bu mu?..” diye.

Onun üzerine, (eykazahû min gafletihî) “Bu sözler onu gafletinden uyandırmış. Anlamış ki asıl gâye av değil, asıl gaye zevk ü safâ değil, hayatın başka bir gâyesi var. Gafletinden uyanmış ve (tereke tarikatehû fi't-tezeyyenü bi'd-dünyâ) dünya ile, dünya keyifleriyle zînetlenip süslenme yolunu bırakmış.”

c. Zühd Yoluna Girmesi

“Tarikat nedir?” diye sorarlar ya, bakın burada ne güzel karşımıza çıkıyor Arapça kullanımı. (Tereke tarikatehû fi't- tezeyyenü bi'd-dünyâ) “Dünyayla süslenme yolunu bıraktı. (Ve racea ilâ tarîkati ehli'z-zühdü vel-vera') Ehl-i zühdün ve vera' sahiplerinin yoluna girdi.” diyor. O yolu bıraktı, bu yola girdi. Yâni tarikat yol demek.

Demek ki Nakşî Tarikatı, Kadirî Tarikatı, Mevlevî Tarikatı, falanca tarikat, filanca tarikat dediği gibi, bu Sülemî'nin, 5. asırda yaşamış olan şahsın zamanında da bu söz olarak, yâni tasavvufî olmayan yollar için de kullanılıyormuş bu kelime. "Ehl-i dünya yolunu bıraktı, ehl-i ahiret yoluna girdi." diyor, söylüyor. Tarikat yol demek. Nakşî Tarikatı, yâni Nakşîlerin nefsi terbiye etme, Allah'ın rızasını kazanma, ma'rifetullah'a erme yolu. Kadirî Tarikatı yâni onların o metodu, o yolu... Ve yahut şu, veya bu... Yol demek aslında. Burada normal mânâsıyla kullanılıyor. Dünya ile süslenme yolunu bıraktı, ehl-i zühd ve vera'nın yoluna girdi.

Zühd ne demek?.. Zühd; dünya sevgisini kafasından, kalbinden, gönlünden, gayesi olmaktan silmek, çıkartmak demek.

"—Senin gayen ne arkadaş?.."

"—Ben okuyacağım, yüksek bir meslek sahibi olacağım, çok paralar kazanacağım, paşalar gibi yaşayacağım... "

Bu bir gaye, böyle diyebilir bir insan. Ama;

"—Mal benim gayem değil, keyif ve zevk benim gayem değil; ben Allah'ın sevdiği bir kul olmak istiyorum, Allah'ın rızasına uygun yaşamak istiyorum! Dünya da benim için önemli değil, mühim olan ahirette Allah'ın rızasına ereyim, cennete gireyim, cehenneme düşmeyeyim..."

Bu da bir gaye... Bu bizim imanlıların düşünce tarzı, ötekisi Avrupalıların, imansızların, materyalistlerin düşünce tarzı.

“—Arkadaş, insan dünyaya bir defa gelir. Burada vur patlasın, çal oynasın her türlü keyfi zevki tatmalı, yapmalı, yaşamasına bakmalı!” diyorlar.

Hayatlarının gayesi ne?.. Yaşamak. Yaşamak için yiyorlar, yemek için yaşıyorlar, eğlenmek için her türlü şeyleri yapıyorlar. Dünya, yâni dünyalık gayeleri olmuş. Ama zühd; dünyaya metelik vermemek, ahireti hedef almak, bir şeye değer vermemek demek. Metelik vermemek, aldırmamak, önemsememek, teveccüh etmemek demek...

Ehl-i zühd ne demek?.. Dünyaya aldırmıyorlar, dünyalık önemli değil, ahiret önemli, dünyayı gaye edinmemişler.

Tabii, Peygamber Efendimiz’in zühd hakkında hadis-i şerîfleri var. “Zühd Allah’ın helâl kıldığı şeyleri, insanın kendisine haram kılması değildir; ama, ‘Allah’ın verdiği de, vereceği de hepsi aynı demektir. Ben Allah’ın rızık vereceğine kefilim. Öyle rızık kazanacağım, para kazanacağım diye, onu bunu aldatmağa, telaş etmeğe lüzum yok!’ kanaatinde olmaktır.” diyor, bir hadis-i şerîfinde Peygamber Efendimiz. Aşağı yukarı bunu anlatıyor.

Yâni, helâl olan bir şeyi yememek, almamak, kendisine zorla haram yapmak demek değildir. Elinde olana itimadı kadar, elinde olmayanı da dua ederse Allah’ın vereceğine gönlünün mutmain olmasıdır, telaş etmemesidir. “Ben onun kuluyum, Allah gene nasıl olursa bana verir.” diye düşünmesidir tarzında bir anlatımı var.

Ama, zühd sahibi bir insan nasıl olur?... Dünyaya aldırılmaz. Mevkiye, makama aldırılmaz. Siyasilere aldırılmaz, hükümdarlara aldırılmaz, hiç umurunda değil yâni. Bakarsın dervîştir ama... Hani ne diyorlar: Büyük İskender dikilmiş fıçının içinde yaşayan hakîmin başına:

“—Dile benden, ne dilersin?” demiş.

Tabii zengin, parası var, hükümdar filan. Onun da meşhur bir zât olduğunu biliyor, bir iyilik yapmak istiyor. Şöyle bakmış, onun dünyadan bir arzusu, bir şeyi yok ki, zaten fıçının içinde yaşıyor. Zaten bir örtüsü var, bir de kabı var.

Çeşmeye gittiği zaman bakmış ki, çocuğun birisi ellerini böyle yapmış, suyu böyle içiyor. Ha demiş, kaba da lüzum yok, çünkü elini böyle yaptığı zaman kap gibi oluyor, kabı da bırakmış. Örtü, ayıp yerleri görünmesin diye, fıçı da üstüne yağmur yağmasın filan diye yâni.

Dikilmiş onun başına:

“—Dile benden ne dilersin?” Şöyle bakmış:

“—Gölge etme, başka ihsan istemem!” demiş.

“Güneşimi kesme, başımdan çekil!” Yâni,

“Başıma nereden geldin sen, git, senden bir şey istemiyorum.” demiş.

İşte bu zühd yâni. Bir misal.

Demek ki dünyaya aldırıyorlar. Ama asıl aldıkları şey ahiret. Asıl önem verdikleri, Allah'ın rızası. Müslümanın nasıl olması lâzım?.. Bu duyguda olması lâzım!..

Biz müslümanların, yâni sizlerin ve bizlerin de nasıl olmamız lâzım?.. Dünya bizim için mühim değil arkadaş! Ahiret önemli... Aman ahiretimiz harab olmasın!.. Aman ahirette zarara uğramayalım!.. Aman Allah'ın rızasına aykırı bir iş yapmayalım!.. Aman bizim ayağımızı kaydıracak, cehenneme düşürecek duruma bulaşmayalım!.. Aman cenneti elden kaçırmayalım!.. Gaye bu olacak.

“—Dünya?..”

Boş ver, dünya mühim değil...

“—Pekiyi dünyayı boş vermek; paramız olmasın, pulumuz olmasın, fakir olalım, yoksul olalım, bir dağın başında yaşayalım mânâsına mı?..”

Hayır! Ashab-ı kirâmın içinde, cennetlik olduğu müjdelenmiş olan kimselerin içinde, çok büyük zenginler vardı. Misâl: Ebû Bekr-i Sıddîk... Cennetlik olduğu belli, mâlûm, Aşere-i Mübeşşere'den ve çok zengin olduğunu da biliyoruz.

Misâl: Hazret-i Osman. Yüz develik kervan getiriyor, Şam'dan malları getiriyor. Kat kat kâr teklif ediyorlar, hepsini reddediyor. Develeri kesiyor, malları tasadduk ediyor. Yüz deve, yüz kamyon... O zamanın kamyonu deve. Yâni hepsini feda edebiliyor, zengin. Aşere-i Mübeşşere'den, biliyoruz. Yâni zühd; maddenin, makamın, mevkiin, şöhretin gaye olmaması... Mühim olan o.

[—Biraz kapatın perdeyi, cereyan üşüttü bazı kimseleri!]

Demek ki, aslında hepimizin ehl-i zühd, yâni zahid olmamız lâzım, hepimizin zühd sahibi olması lâzım!.. Yâni gaye dünya değil, gaye para değil, gaye zevk değil... Gaye ne?.. Allah'ın rızasını kazanmak, gaye ahiret. O zaman zühd oluyor.

Vera' ne demek?.. Şüpheliden bile kaçınacak bir titiz anlayış içinde olmak. Yâni haram işlemeyecek, günaha yanaşmayacak, şüpheliye bile bulaşmayacak; "Neme lâzım, belki zararlıdır." diye, şüpheliyi bile terk edecek.

İşte büyük insanlar böyle büyük insanlar olmuşlardır. Yâni takvânın da daha incesi, daha yükseği olmuş oluyor bu şey. Takvâ ehli insan günahlara bulaşmaz, günahlardan sakınır. Vera' ehli şüpheliden bile kaçır, şüpheliye bile bulaşmaz.

[—Ben de yiyecek bir şey sandım. Gerçi yenir bu da ama, para... Para toplamış hanımlar, kâse içinde getirmişler. Allah razı olsun, Allah kabul etsin... Tabii, buranın ihtiyaçlarına sarf edilecek.)

O yolu bıraktı, dünya yolunu bıraktı, ahiret yolunu seçti İbrâhim ibn-i Edhem. Şimdi film devam ediyor, hayatının filmi:

وَخَرَجَ إِلَى مَكَّةَ وَصَحِبَ بِهَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيِّ
وَالْفُضَيْلُ بْنُ عِيَّاضٍ وَدَخَلَ الشَّامَ فَكَانَ يَعْمَلُ
فِيهِ وَيَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَبِهَا مَاتَ وَاسْتَدَّ
الْحَدِيثَ

(Ve harace ilâ mekkeh) “Horasan’dan, Belh şehrinde çıktı gitti Mekke’ye.”

Tabii biz Mekke deyince, el-Mükerreme diyoruz. Yâni sevdiğimiz saydığımız için. Mekke-i Mükerreme’ye gitti. Mekke-i Mükerreme’de ne var?.. Kâbetullah var ve orada yapılan ibadetler yüz bin misli. Yâni orada kılınan bir namaz, başka yerde kılınan namazdan yüz bin misli daha sevap.

“—Yâ bir kere hacca gitmişsin, bundan sonra gitme hacca!..” Vay akıllı vay... Sen dini bilsen, bu sözü nasıl söylersin?.. İnsan

Mekke-i Mükerreme’de bir namaz kıldı mı, başka yerdekenden yüz bin kat sevabı fazla oluyor. Sen bana nasıl gitme diyebilirsin?

“—Burada bu kadar ihtiyaç sahibi var, bilmem ne var, bilmem ne var...”

Canım, ihtiyaç sahiplerine yine hacı babalar yardım ediyor, başkası etmiyor ki... Ötekisi gene hayali ihracat, fabrika, faiz... vs. vs. Gene hayrı, hasenâtı yapan kim?.. Hacca giden hacı babalar... Allah ıslah etsin...

(Ve sahibe bihâ) “Mekke-i Mükerreme’de arkadaşlık etti, sohbetinde bulundu, dostluk kurdu. Kimle?.. (Süfyân es-sevrî.) Süfyân-ı Sevrî ile arkadaşlık etti. (Ve’l-fudayle’bne iyâd) Bu kitapta terceme-i halini ilk okuduğumuz Fudayl ile de arkadaşlık etti Mekke’de. (Ve dehale’ş-şâm) Şam’a da girdi, gitti.”

Şam neresi?..

“–Suriye’nin başkenti...”

Değil. Ben onu desin diye zaten bekliyorum. Soruyu sormam onun için, tuzak... Şam Suriye’nin başkenti demek değil. Bizde öyle de, tabii Arapça’sında Suriye’nin başşehrinin adı Dımaşk. Avrupalılarda Damaskus, Arapça’da Dımaşk derler. *Şam bir şehrin adı değil, bir bölgenin adıdır. Şam, kuzey demek aslında. Yâni Hicaz ahalisi, kendi kuzeylerinde olan yere Şam demişler. Yâni Tebük’ten yukarısı, Dımaşk’tan Bağdat’a bütün mıntıka... Belki Haleb’e kadar geliyordur, bizim bu hudutlara kadar geliyordur. Şam orası...*

Şam’a girdi. Yâni, Mekke’de bir müddet bulunmuş. Fudayl ibn- i lyâd ve Süfyân es-Sevrî’yle arkadaşlığı, ahbablığı, sohbeti var. Şam’da, yâni o mıntıkada da bulunmuş. İlle Dımaşk değildir. Belki Haleb’e gitti, belki Hama’ya gitti, belki daha başka şehirlere gitmiştir.

(Fekâne ya’melü fîhi) “Şam’da işçilik yapardı. İşçilik yapardı, amelelik yapardı, iş işlerdi; yâni elinin emeğiyle kazanırdı.” Zaten söylüyor: (Ve ye’külü min ameli yedihi) “Elinin işinin kazancını yerdi.” Yâni el emeğini yerdi. İbrâhim ibn-i Edhem, hükümdar oğlu, hazineleri terk etti, tacı tahtı terk etti...

Her şeyi yapmış. Biliyoruz başka rivayetleri var. Bir keresinde bostan bekliyormuş, askerin birisi gelmiş, bostandan bir şeyler istemiş;

“—Ben bostanın bekçisiyim, sahibi değilim, veremem!” demiş.

Asker de onu pataklamış. Pataklasın... Yâni, hakkı olmayan bir şeyi vermiyor. Yâni bekçilik yapmış, işçilik yapmış, toza toprağa bulanmış, yük taşımış, belki hamallık yapmıştır, Allah-u a'lem. Maksat, alnın teriyle kazanç sağlamak, kimseye yük olmamak, kimseyi istismar etmemek, kimsenin kesesinden, kasasından nâhak yere menfaat sağlayıp yememek. Maksat bu.

(Ve bihâ mâte) “Orada öldü. Şam’da vefat etmiş. (Ve esnede’l- hadîs) Hadis de rivâyet etmişliği vardır.”

Şimdi bu müellifin usûlü neydi?.. Kişi hakkında böyle bir paragraf kısa bilgi veriyordu. Hadis rivâyet etmişse, ”Hadis râvîsidir aynı zamanda, o şerefe de ermiştir.” deyip onun hadisini söylüyordu. Arkasındandan da sözlerini anlatmaya geçiyordu.

Şimdi (ve esnede’l-hadis) diyecek, rivâyet ettiği bir hadisi söyleyecek ama, burada bir dipnot var, Süfyân es-Sevrî Hazretleri’nin hayatı hakkında bilgi veriyor. Fudayl hakkında bilgi vermiyor dipnotta... Niye?.. Kitabın baş tarafında onu anlatmış olduğu için, onun hakkında bilgi vermiyor. Sadece Süfyân-ı Sevrî hakkında bilgi veriyor.

d. Süfyân-ı Sevrî Hakkında

Dinleyelim Süfyan'ın kim olduğunu, dipnottan:

سُفْيَانِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقِ بْنِ حَبِيبِ بْنِ رَافِعِ
الثَّوْرِيِّ مِنْ ثَوْرِ عَبْدِ مَنَاةٍ وَقِيلَ بَلْ مِنْ ثَوْرِ
هَمْدَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ أَحَدُ الْأَئِمَّةِ
الْعَالَمِ كَانَ لَا يَسْمَعُ شَيْئًا إِلَّا حَفِظَهُ

(Süfyâne'bni saîdi'bni mesrûki'bni habîbi'bni râfi', es-sevrî) Yâni babası, dedesi, dedesinin babası; soyunun hepsini sıraladı. Babası kimmiş Süfyân'ın?.. Nasıl dinliyorsunuz? Nasıl hadis âlimi olacaksınız?.. Şıp diye bir defada ezberleyenler nerede?.. Doğrusu ben de sizin gibiyim de, sizi teşvik için söylüyorum, kamçılama için.

Süfyânü'bnü Saîdi'bni Mesrûki'bni Habîbi'bni Râfi'. Babası Said'miş, dedesi Mesruk'muş, dedesinin babası Habib'miş, onun babası Râfi' imiş. Sevrî ne?.. Nisbesi. İsm-i nisbe, ne harfiyle.

(Min sevri abdi menât) Abdimenât Sevri'nden olduğu için Sevrî nisbesiyle anılmış. (Ve kîle: Bel min sevri hemedân) Hemedan Sevri'nden olduğu için onu aldığı da söylenmiş. Demek ki Sevr diye iki yer var; bir Abdimenât Sevri'i, bir Hemedân Sevri'i. Ya oralı, ya oralı diye iki rivâyet var. Yâni bir yer adına, ism-i nisbeti oraya bağlı.

(Ebû abdi'llâhi'l-kûfî) Ebû Abdillâh nesi? Künyesi. Abdullâh'ın babası demek... Belki böyle bir oğlu vardı, belki ölmüştür, belki yaşamıştır bilmiyoruz. Abdullâh'ın babası, Ebû Abdillâh. El-Kûfî nisbesi. Yâni Kûfe'de umûmiyetle bulunmuş olduğu için böyle. Ama Sevrî diye tanınmıştır. Süfyân es-Sevrî diye tanınmıştır.

(Ehadü'l-eimmeti'l-a'lâm) Eimme imam demek. A'lâm da alem demek. İmam ama, imam bizim mahalle imamı demek değil; önder demek. Meselâ müslümanların başkanına imâmü'l- müslimîn diyorlar, müslümanların önderi demek yâni. Ehadü'l- eimme, yâni kendi sahasında önder demek. Önderlerden biri...

(Ehad'ül-eimmeti'l-a'lâm) Alem, aslında yüksek dağ falan mânâsına geliyor. Ehadü'l- â'lâm yâni büyük dağlardan birisi, koca, meşhur, dağ gibi, her yerden görünür ya dağ, herkes biliyor. İşte bu Kayış Dağı, bu bilmem ne dağı filan diye, Ağrı Dağı diye... Yâni böyle dağ gibi, her yerden görünen, herkesin bildiği tanıdık kimselere verirler bu sıfatı. Yâni büyük önderlerden, dağ gibi meşhur kişilerden birisi.

Süfyân'ı anlatıyoruz şimdi. İbrâhim ibn-i Edhem'in hayatını anlatırken, onunla konuştuğu için Süfyân es-Sevrî Hazretleri'ni anlatmaya geçtik. Aşağıdaki notu okuyoruz.

كَانَ لَا يَسْمَعُ شَيْئًا إِلَّا حَفِظَهُ

(Kâne lâ yesmeu şey'en illâ hafizahû) Bunu size söylemek için burayı okuyorum zaten. Asıl maksadım meyva yemek değil, bostancıyı döğmek: (Kâne lâ yesmeu şey'en illâ hafizahû) "Bir şey duymazdı ki, ezberlemesin... Hemen ezberlerdi. Bir şeyi duydu mu, şıp hatırında... Duyduğu şeyi unutmazdı." Böyle bir kimseymiş bu zât.

Çok güzel halleri var. Bunun da keşke bir kitabı olsa, yazsak... Çok hoşuma gidiyor. Bir keresinde evinde giyinmiş, çıkmış dışarıya Süfyan-ı Sevrî Hazretleri... Bu da benim hatırımda kalan menâkıbından yâni. Dışarıda bakmışlar;

“—Selâmün aleyküm yâ İmam!..”

Bakmışlar, elbiseyi ters giymiş. Astar dışarıda, dikişleri belli, ters giymiş elbiseyi. Demişler:

“—Cübbenizi ters giymişsiniz, düzeltin! Çıkartın, doğru giyin!” demişler.

“—Ben cübbeyi Allah rızası için giymiştim. Yâni üstüm örtünsün, avretim kapansın diye, giyimden murad bu. Allah rızası için giymiştim, Allah rızası için giydiğim elbiseyi, kul rızası için çıkartmam!” demiş, yoluna devam etmiş.

Hoşuma gidiyor. Yâni kimseye aldırdığı yok, buldozer gibi yâni. Dümdüz gidiyor mâşâallah. Öyle çukura mukura filan aldıracağı yok yâni.

Bir de şeyi hoşuma gidiyor. Benim çok sevdiğim bir Abdullah ibni'l-Mübarek Hazretleri var, hayran olduğum kimselerden biri. Onun da meclisine gidermiş bu zât-ı muhterem, Süfyân es-Sevrî.

Bir gün kızmış ona, o hadis okuyor filan, bu da gidiyor onu dinliyor. demiş:

“—Bundan sonra senin evine gelmeyeceğim, bu hadis dersine gelmeyeceğim.” demiş.

“—Hayrola, Ne oldu?”

O da üzülüyor tabii, niye kızdı filan diye. Yaşlı bu da.

“—Niye gelmiyorsun?” demiş.

Demiş ki:

“—Cariyelerine terbiye vermemişsin; damın üstünden bana işaret ediyorlar, evlenme teklif ediyorlar.” demiş. “Terbiyesizler, evlenme teklif ediyorlar. Bundan sonra senin hadis dersine gelmeyeceğim!” demiş, böyle dedikten sonra çıkmış gitmiş.

Abdullah ibn-i Mübarek düşünüyor, yanındakilere diyor ki:

“—Kalkın Süfyân’ın cenazesine gidelim!” diyor. “Cenaze namazına gidelim!”

“—Nereden bildin?” diyorlar,

“—Ben evli değilim, evde cariye mariye yok. Onun damın üstünde gördükleri hûri kızlarıdır. Onların ona gel diye evlenme teklif etmeleri, onun vefatının geldiğine alâmettir, kalkın gidelim!” diyor.

Kalkıp gidiyorlar, bakıyorlar ki vefat etmiş. Yâni hurileri hayatında görüp de, “Gel artık cennete, seninle evlenelim!” diye davetini almış bir kimse diye, oradan da bir menâkıbı hatırımda bu mübarek zâtın...

Allah şefaathlerine erdirsin cümlemizi...

Bir şeyi duydu mu unutmazdı, hemen ezberine alırdı. Muhterem kardeşlerim! Bir şeyi ezberlemek günahın azlığından olur. “Bir insanın günahı çoksa, ezberi zayıflar; günahı azsa, ezberi kuvvetli olur.” demişler. Neden? Göz ve kulak ve dil ve diğer âzâlar, günahlı şeylere çalıştı mı sıhhatini kaybediyor; o zaman, yapması gereken öteki şeyleri yapamıyor. Yâni hafızası kuvvetli olan bile hafızasını kaybeder.

Onun için meselâ bizim Nakşî Tarikatımızda bir kaide var: “*Nazar ber kadem*” kaidesi. *Maddî mânâsı var, mânevî mânâsı var, derin mânâsı var, çok derin mânâsı var ama; maddî ilk mânâsı, gözleri pabucunun ucunda olacak demek... Yâni, “Gözünle etrafa bakma!” demek, “Gözünü haramdan sakın!” demek yâni.*

Şimdi gazeteyi açıyoruz, çıplak resim. Televizyonu açıyoruz, çıplak resim. Sokağa çıkıyoruz çıplak insan. Kulağımıza geliyor sözler; küfür, hata, günah, gıybet, dedikodu... Her şeyimiz problemlidir. Onun için Süfyan’ın babası kimdi, dedesi kimdi hatırda kalmıyor tabii, bir okuyuşta hatırda kalmıyor. Siz gene zemzemle yıkanmışlarısınız. Daha daha niceleri olmuş oluyor değil mi?..

Ama böyle mübarekler... İmam Buhârî Hazretleri milyondan fazla hadis-i şerîfi ezbere biliyor, senedleriyle biliyor. Neden?.. Bu hafıza kuvveti nereden geliyor?.. Takvâ ehli, günahlardan uzak duruyor.

Süfyân-ı Sevrî aynı zamanda mezheb sahibi. Bu zât-ı muhterem Ebû Hanife gibi, İmâm Şâfii gibi mezheb sahibi ama mezhebi çok yayılmamış, devam etmemiş. Kendisinin özel mezhebi var. Bir şey duydu mu şıp hafızasında tutarmış.

Abdullah ibnü'l-Mübarek de öyle. Büyük zâtlar yâni. Günahsız, günahtan korunmuş olmanın bir tezahürü olmuş oluyor, böyle hafızasının kuvvetli olması. Allah cümlemize ihsân eylesin... Çünkü ilmin bir tarafı okumak, kazanmak; bir tarafı da, unutmamak... Torba delik olmayacak, birikecek; unutul- mayacak... Yâni öğreniyorsun. Meselâ, Fudayl ibn-i İyâd kim? Bir yazılı imtihan yapsak şimdi, başta ben, sınıfta kalırız. Zünnûn-ı Mısrî kimdir? Sınıfta kalırız.

Neden?.. Çok meşguliyetler var. Her gün gazeteleri açıyoruz, spor sayfaları, cinayetler, şunlar bunlar; kafamız allak bullak oluyor. Allah sevdiği yoldan ayırmasın, sevdiği işleri nasib etsin...

يَقُولُ الْخَطِيبُ كَانَ الثَّوْرِيُّ إِمَامًا مِنْ أئِمَّةِ
الْمُسْلِمِينَ وَعَلَمًا مِنْ أَعْلَامِ الدِّينِ مَجْمَعًا عَلَى
إِمَامَتِهِ مَعَ الْإِتْقَانِ وَالضَّبْطِ وَالْحِفْظِ وَالْمَعْرِفَةِ

(Yekûlü'l-hatîb) “Hatîb diyor ki...” Burada Hatîb dediği; el- Hatib el-Bağdâdî'dir, meşhur alimdir. Böyle tarih kitapları olan, Bağdat'la ilgili bilgiler veren kimse ve çok eserleri olan meşhur bir zât. O diyor ki:

(Kâne's-sevriyyü imâmen min eimmeti'l-müslimîn) “Bu Sevrî, müslümanların imamlarından bir imamdı, yâni önderlerinden bir önderdi. (Ve alemen min a'lâmi'd-dîn) Ve dinin zirvelerinden bir zirveydi. Dağ gibi muhteşem bir insandı. (Mücmaan alâ imâmetihî) Bu önderliğinde, imam olduğunda, önder olduğunda icmâ vâki olmuştur. Yâni hiç kimsenin tereddütü yok, herkes kabul eder. Süfyân böyle mübarek, büyük bir zâttır.

(Mea'l-itkâni ve'd-dabt) “Son derece kaliteli idi, bilgisi sağlamdı, sapasağlamdı ve zabtı, tesbiti, ilmî çalışması ilmî yönden çok güvenilir durumdaydı. (Ve'l-hıfzı ve'l-ma'rifeh) Hafızasının kuvvetiyle beraber ve bilgisinin genişliğiyle beraber, kendisinin ümmetin önderlerinden bir önder olduğunda icmâ vâki olmuştur, herkes ittifak etmiştir.” demek yâni.

تُوْفِّي بِالْبَصْرَةِ سَنَةَ إِحْدَى وَسِتِّينَ مِائَةَ وَمَوْلِدُهُ
سَنَةَ سَبْعٍ وَسَبْعِينَ

(Tûfiye bi'l-basrah) “Basra şehrinde vefat etti, (senete ihdâ ve sittîne ve mieh) yüzaltmışbir senesinde. Bu sene hangi senedir?.. Hicret senesidir. Hicretten sonra yüz altmış bir senesinde Basra'da vefat etti. (Ve mevlidühü senete seb'in ve seb'in) Ne demek mevlid?.. Doğum tarihi. “Doğum tarihi yetmiş yediydi.” Hangi tarihte öldü?.. Yüz altmış bir... Yirmi üç oradan, altmış bir buradan, seksen dört filan oluyor. Doksana yaklaşmış demek ki.

Doksanı geçen mü'minler için müjde var bir hadis-i şerifte: Bir insan doksanı geçti mi yeryüzünde Allah'ın özel bir kulu oluyor. Allah onu hesap sormadan, bi-gayri hisab cennetine sokacak diye müjde var.

Pekâlâ, Süfyân-ı Sevrî Hazretleri'ni de okumuş olduk. Allah şefaatine erdirsin...

وَأَسْنَدَ الْحَدِيثَ

(*Ve esnede'l-hadîs*) “Hadis de rivayet etti.” dedi. Onu okuruz bitiririz. Çünkü yatsının vakti geldi, müddetimiz tamam oldu, bantlar da doldu. Mehmed Amcamız fazla müsaade etmeyecek.

[—Yok yok, rica ederim!]

Mahsustan, latîfe olsun diye söylüyorum.

أخبرنا عبد الله بن موسى بن الحسن السلمى بمرور قال حدثنا لاحق بن الهيثم اللحقى قال حدثنا الحسين عيسى بن الدمشقى قال حدثنا محمد بن فيروز المصرى قال حدثنا بقية قال

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَدْهَمٍ عَنْ أَبِيهِ أَدْهَمِ بْنِ مَنْصُورٍ
عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْجُدُ عَلَى كَوْرٍ عِمَامَتِهِ

TS. 28/1 (*Haddesenâ ibrâhîmü'bnü edhem*)

Müellif kendisine kadar İbrâhim ibn-i Edhem'den hadisi kimlerin rivayet ettiğinin isimlerini veriyor. Ben onu mahsustan sıraladım. İbrâhim ibn-i Edhem'den bu rivayetle, Sülemî kendisi

duymuş bu hadisi. Tabii İbrâhim ibn-i Edhem'in de kendisinin Peygamber Efendimiz'e giden bir silsilesi, hadis senedi vardır.

(An ebîhi edhemi'bni mansûr) Yâni, İbrâhim ibn-i Edhem Hazretleri, babası Edhem ibn-i Mansur'dan duymuş. (An saîdi'bni cübeyr) O da Saîd ibn-i Cübeyr Rh.A'den rivayet etmiş, duymuş.

Buradan ne öğrenmiş olduk?.. Edhem'in babasının da Mansur olduğunu öğrenmiş olduk. İbrâhim ibn-i Edhem ibn-i Mansur olduğunu öğrenmiş olduk. Babası da hükümdarmış ama, hadis rivayet edecek kadar dindar bir hükümdarmış. Ne güzel! Hükümdarı hadis rivayet ediyor, dindar... Oğlu hadis rivayet ediyor. Tebea müslüman, hükümdar müslüman... Ne mutlu yıllarmış, ne güzel çağlarmış, ne güzel bir devreymiş.

سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرِ الْكُوفِيِّ الْفَقِيهِ أَحَدُ الْأَعْلَمِ يَرَوِي
عَنْ بَنِي عَبَّاسٍ وَغَيْرِهِ وَيَرَوِي عَنْهُ خَلْقٌ كَثِيرٌ قَالُوا
فِيهِ مَاتَ سَعِيدٌ وَمَا عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ إِلَّا
وَهُوَ مُحْتَاجٌ إِلَى عِلْمِهِ قُتِلَ سَنَةَ

خَمْسَ وَسِتِّينَ قَتَلَهُ الْحَجَّاجُ فَمَا أَمَّهَلَ بَعْدَهُ

Saîd ibn-i Cübeyr Rh.A, Kûfe fakihlerinden. (Ehadü'l-a'lâm) (Yervî an ibni abbâs ve gayrihî) İbn-i Abbas'tan ve başkalarından hadis rivayet etmiş. (Ve yervî anhü halkun kesîr) Ondan da

pek çok kimse bu rivayetleri nakletmiştir. (Kâlû fîhi) Onun hakkında şöyle denilmiş:

(Mâte saîdün ve mâ alâ zahri'l-ardı ehadün illâ ve hüve muhtâcün ilâ ilmihî.) “Said öldü ama, yeryüzünde onun ilmine muhtaç olmayan hiç bir kimse yok.” Öyle bir insan, bu hadisin rivayet edildiği Saîd ibn-i Cübeyr.

(Kutile senete hamsin ve sittîn) “65 senesinde katledilerek öldürüldü, yâni şehid edildi. (Katelehû el-haccâc) Onu Haccac-ı Zâlim öldürdü, (femâ emhele ba'dehû) ondan sonra da fazla yaşamadı.”

(Ani'bni abbâs) Saîd ibn-i Cübeyr tâbiînden. O İbn-i Abbas RA'dan rivayet etmiş.

Abdullah b. Abbas'ın künyesi Ebü'l-Abbas. Demek ki oğluna babasının adını vermiş. Ebu'l-Abbas. Babası da Ebu'l-Abbas'tı. Kendisi İbn-i Abbas diye tanınıyor.

Künyesi de Ebü'l- Abbas. Çünkü oğluna dedesinin ismini vermiş oluyor.

Abdullah ibn-i Abbas ibn-i Abdu'l-muttalib ibn-i Haşim, Ebü'l- Abbas el-Mekkî, sümme'l-Medenî... Önce Mekkeli idi hicret etti, Medineli oldu. (Sümme't-Taifî) Sonra Taif'e yerleşmiş.

(İbnü ammü nebiyyi) Peygamber Muhammed-i Mustafâ SAS'in amcası Abbas'ın oğluydu. (Ve sâhibuhû) Peygamber Efendimiz'in sahabesinden idi. Onun meclislerine ermiş bir kişi. (Ve hibru'l- ümmeti) Ümmetin en bilginlerinden bir kimseydi.

Genç yaşta Efendimiz'in çevresinde... Hadisleri duymuş, dini öğrenmiş, Kur'an'ı öğrenmiş. Tefsirde ilerlemiş bir kimseydi. (Hibrü'l-ümmeti ve fakîhuhâ) Ümmetin bilgini ve fakihi idi.

(Mâte senete semânîn ve sittîne bi't-tâif) 68 senesinde Taif'te vefat etti.

Hicretten sonra 68 senesinde Taif'te vefat etmiş. Demek ki kabri de Taif'te olmuş oluyor. Taif, Arafat'tan biraz ileride, Mekke'ye yakın bir şehirdir. Çok dağlık bir yerden çıkılır muhteşem dağlardan... Ama Mekke'ye çok yakındır. Taif şehrindeymiş.

Allah şu saydıklarımızın hepsinin şefaatine erdirsin. Onlarla cennette buluştursun. Sohbetlerini duymak nasip etsin. Hadisini okuyoruz bitiriyoruz.

Hangi hadis? İbrâhim ibn-i Edhem'in Abdullah ibn-i Abbas RA'dan rivayet ettiği hadis:³

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْجُدُ عَلَيَّ

كُورِ الْعِمَامَةِ

(كر. عن ابن عباس؛ ش. عن عبد الرحمن بن يزيد)

---

³ İbn-i Asakir, *Târih-i Dimaşk*, c.XIII, s.340, no:1414; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.I, s.267, no:2762; Abdurrahman ibn-i Yezid RA'dan.

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, s.55; Saîd ibn-i Cübeyr Rh.A'ten.

(Enne'n-nebiyye salla'llàhu aleyhi ve sellem, kâne yescüdü alâ kevri'l-imâmeh.) "Peygamber SAS Efendimiz, namaz kılariken sarığın sargısı üzerine secde ederdi."

Kevr, sarığın sargısı, dolaması mânasına geliyor. Bu bir hadîs-i şerif. Bunu zikretti.

Şimdi sağ olursak, bundan sonraki dersi yapacağımız zaman uzunca bir rivayet gelecek; tatlı, ballı, kaymaklı, hoş kokulu bir şey olacak.

Allah şefaathine erdirsin... Allah cümlelerinden râzı olsun... Peygamber Efendimiz'e komşu olmayı nasib eylesin... Cemâl-i ilâhî ile müşerref olmayı, müşahede şerefine ermeyi cümlemize nasib eylesin...

Bi-hürmeti esrâri sûreti'l-fâtihah!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

18. 04. 1992 - İstanbul

[Bütün TASAVVUF SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü